

Šest stupňů vědeckého poznání

Osmá přednáška

GA 324

Jsme na konci našich vysokoškolských kurzů. Máme za sebou určitý počet přednášek, které konaly osobnosti, jež pracují delší dobu v naší anthroposofické duchovní vědě. Máme za sebou také určitý počet seminárních rozprav, které byly určeny k tomu, aby doplnily to, co bylo uvedeno více či méně úryvkovitým způsobem v různých přednáškách. Ač můžeme říci, že vážení účastníci tento čas strávili prací, přece na druhé straně musíme přihlídnout k tomu, jak, vzhledem k povaze podniku, bylo možné a nutné tento čas vůbec vyplnit. Nemohli jsme přece dělat nic jiného, než jaksi jednotlivými okny vpustit do budovy ono světlo, o němž se domníváme, že v naší anthroposoficky orientované duchovní vědě existuje.

V prostoru, který se takovými symbolicky míněnými okny do sféry duchovní vědy otvírá, spočívá bohatá a v sobě souvislá práce nejrůznějšího druhu, která ovšem předpokládá, neboť je to přece teprve začátek, že se k ní daleko bohatší práce ještě připojí. Uvážíme-li toto všechno, pak také nahlédneme, že se v průběhu tohoto podniku mohlo projevit samozřejmě jen mimořádně málo z toho, co, chtěl bych říci, spočívá spíše za těmito a podobnými našimi podniky, jako sledované úmysly.

Takovými podniky, jako je tento, zamýšlíme ve všech směrech zejména to, abychom k těmto podnikům přizvali studentstvo, které se k naší radosti také často hojně dostavilo. A přihlédnete-li k této naší vůli, tu alespoň uvidíte, že si chceme být této, pro naše hnutí mimořádně potěšitelné a významné skutečnosti, vědomi. Neboť to první, co bychom chtěli ukázat, ať už způsobem jakkoli úryvkovitým, je, že v anthroposofickém hnutí vládne skutečná vědeckost. Pokud toto hnutí sleduje ještě jiné duchovní úmysly, pak to také ukáže mnohým jiným způsobem. Ze za ním vládne vědecké, přísné vědecké úsilí, alespoň pokud jde o vůli, to se má především ukázat takovými podniky, jako je tento. Ale ten, kdo tyto poměry zná, musí při současných poměrech říci: Takový vědecký duch, který má přímou účast na životních podmínkách člověka a lidstva, taková vědeckost se dnes přece musí nějak osvědčit také ve zcela určitém oboru, a je nutné dokázat, že se na tomto poli skutečně osvědčuje. Je to pole sociální.

Je nezbytné, aby z vědeckého ducha dnešní doby vzešly takové ideje, které jsou způsobilé vnést do sociálního života sociální uzdravení. Dnes již nestačí mít vědeckého ducha, volajícího člověka do bytí, které je světu cizí. Dnes potřebujeme vědeckého ducha, který v lidstvu rozvine to, co mu může dát impulsy k uzdravení našeho sociálního bytí. Sociální otázka je zde, v mnohém ohledu záhadná, naléhavě žádající a v mnohých souvislostech dokonce hrozící. Kdo jen poněkud rozumí své době, ten si musí dnes říci: Otázky dneška, naléhavě žádající řešení, mohou být zodpovězeny jen tehdy, jestliže ti, kteří do sebe přijmou vědeckého ducha, mají také pochopení pro podmínky sociálního života. Domníváme se, že tento požadavek poznáme z nejvýznamnějších znaků doby. A z tohoto poznání vzniklo anthroposofické hnutí, umělecky, vědecky či jinak kulturně je jím míněno centrum našeho působení, dornaszká stavba, svobodná vysoká škola pro duchovní vědu, to je Goetheanum v Dornachu. Chceme si být vědomi toho, že z pravé vědeckosti v sobě můžeme oživit takové impulzy, které mohou skutečně působit také sociálně.

Nuže, pokusili jsme se tu uspořádat přednášky a uvést seminární práce tak, že z toho snad bylo možné poznat, jak pro anthroposofické hnutí skutečně usilujeme o vědeckého ducha, jak jsme vzdáleni všemu sektářství, zakládání náboženství a podobným věcem, jež jsou nám podsouvány z té či oné strany, kde nás znají velice špatně nebo vůbec, popřípadě nás chtějí jen zlomyslně pomlouvat. Vědecký duch se ovšem nemůže projevit v obsahu příslušné zkušenosti jen s tím, co se dnes vědecky podává. Proto by ten, kdo by chtěl nějaký zkušenostní obsah, ať už fyzicko-smyslového nebo nadmyslového druhu, předem vylučoval z vědeckosti, sám nebyl proniknut vědeckým duchem. Vědecký duch se může projevit jen v metodice, ve způsobu zpracování. Jen na tom lze ověřovat, zda to, co ze smyslových či nadmyslových zkušeností sdělujeme světu, zda je to předkládáno ve vědeckém duchu či nikoliv. Lidé již sami posoudí, zda v našem způsobu zpracování, v naší metodice usilujeme o ducha vědeckosti, který vládne v uznávaných vědách. Proto jako oprávněné slovo do diskuse můžeme připustit jen otázku, zda usilujeme o vědeckost ve způsobu zpracování, ve způsobu myšlení, ve vědecké svědomitosti. To uznáváme za diskusní otázku také potud, pokud snad tento vědecký duch, jak je pěstován v našem středu, potřebuje zlepšení.

Nikoli v obsahovém oboru nějaké zkušenosti, ale jen na poli způsobu zpracování, metodiky, je nutno posoudit to, co rozhoduje o vědeckosti našeho hnutí. Je-li nám možné dokázat, že tu nebo tam postupujeme nelogicky, diletantsky nebo nějak jinak nevědecky, nechť se tak stane. Podaří-li se dokázat, že jsme se dali do práce nelogicky, diletantsky, pak aniž bychom se proti tomu nějak vzpírali, neboť nám skutečně jde o příslušný průběh našeho duchovní-vědeckého úsilí, pak dáme do naší práce vplynout příslušným zlepšením. V tomto ohledu na žádný způsob nezapřeme princip pokroku. Tolik tedy o tom, co musí být základem diskuse o vědeckosti či nevědeckosti našeho (ale i každého jiného) úsilí.

V sociální oblasti jsme usilovali o to, abychom v každodenním životě prokázali oprávněnost toho, co nám vyplývá z našeho poznání světa. Předmětem řádné diskuse jsme učinili to, o čem se domníváme, že o to musíme usilovat jako o pravdivé poznání člověka a světa. V seminárních cvičeních jsme ukázali, jak hnutí waldorfských škol, vzešlé z anthroposofického hnutí, svou živou realizací vyučování a výchovy staví do veřejné diskuse otázku, zda se to, co je naší duchovní vědou nalezeno, zda se to také může prakticky osvědčit při vzdělávání vyvíjejícího se člověka.

(poznámka překladatele: „Svobodná waldorfská škola“ založena na podzim 1919 ve Stuttgartu Rudolfem Steinerem, jako „Jednotná národní a střední škola“. Od té doby pod názvem „waldorfské“ nebo „Rudolfa Steinera“ vznikly v mnoha zemích četné další školy. Viz „Pedagogické základy a stanovení cíle waldorfské školy“ Dornach 1970. Také základní pedagogické přednáškové kurzy: „Všeobecná nauka o člověku jako základ pedagogiky“, „Umění výchovy“ - kurzy metodicko-didaktické: „Umění výchovy“ - seminární rozpravy a přednášky o učebním plánu.)

Chtěli bychom, aby lidé nahlédli, že se nechceme vyčerpávat v planých teoretických diskusích, nýbrž chceme, aby sama realita ověřila to, o čem se domníváme, že o to musíme usilovat jako o pravdu.

Goethe praví: „Pravdivé je pouze to, co je plodné“ (viz báseň „Závět“ či „Odkaz“). Právě na plodnosti se musí pravda osvědčit i tomu, kdo je, tak jako my, velmi vzdálen filosofii moderního pragmatismu nebo filosofii „Jako-by“ (Als-ob).

(poznámka překladatele: Pragmatismus je filosofická nauka uvažující o vědění a myšlení z hlediska užitečnosti. Srovnej severoamerického filosofa Williama Jamese 1842-1910: „Pragmatisme“ 1907. Filosofie „Jako-by“ (Als Ob) je nauka o duchovním životě jako vědomé fikci. Viz německý filosof Hans Vaihinger (1852-1933) v díle: „Die Philosophie des Als Ob“ - 1911.)

Právě v Goethově smyslu můžeme vyhlásit svůj naprostý souhlas s tím, že pouze to, co je plodné, podává svůj důkaz pravdy také v konfrontaci s každodenní realitou, zvláště jde-li o sociální pravdy. Jestliže to, co duchovně vědecky vyplývá ze života, může opět životaschopně do života vplýnout, a jestliže sám život ukáže, že to, co do něho takto, následkem poznání nebo domnělé pravdy vplývá, že to staví do praktického života člověka zdatného, plného života, s vnitřní jistotou, s radostí a silou k práci, pak je to přece, vzhledem k plodnosti, jednoznačný důkaz reálnosti pravdy, o kterou usilujeme. Působením tímto reálným důkazem jsme se na druhé straně pokusili o něco, co je, chtěl bych říci, teprve jaksi v počátcích. Pokusili jsme se o takové ekonomické věci - v „Kommende Tag“, ve „Futurum“ - jimiž má být ukázáno, jak to, co pochází ze skutečnosti duchovním způsobem, jak to poskytuje také možnost vidět věci praktického života ve správném světle. Dnes ovšem ještě neuzrál čas, abychom mohli mluvit o tom, že tyto věci svá předsevzetí už naplnily. Přinejmenším se nám však musí přiznat, že jsme se nebáli vnést do praktických oborů života něco, co bylo získáno sice v oboru čistě duchovním, avšak se smyslem pro každodenní realitu, že tím dáváme alespoň najevo, že se reálného dokazování nebojíme.

Nechť se tyto věci ve zmíněném ekonomickém oboru vyvíjejí jakkoli, přece to vždy nebude moci v plném rozsahu potvrdit správnost sledovaného záměru, neboť v takových věcech jsme mnohem více než v oboru výchovy a vyučování závislí na panujících vnějších životních poměrech a také na porozumění svých současníků a svého okolí vůbec. Z toho či onoho, co zde bylo realizováno, vyplývá, že se tím na jedné straně pokoušíme přihlížet k charakteristickým příznakům doby, jež nás, chtěl bych říci, staví bezprostředně před určitý duchovně-vědecký požadavek. Na druhé straně nás staví před velké sociální otázky, u nichž se snažíme s veškerým úsilím přihlídnout především k vnitřním duševním požadavkům jednotlivého člověka.

Pro toho, kdo do takových věcí vidí, není v podstatě těžké, aby byl řekněme v oboru přírodních věd či v jiném speciálním oboru přesvědčen, že má k dispozici neomylnou metodu, neomylný vědecký způsob jejich zpracování.

Jenže není to, co tu vystupuje jako věda, pro celý vývoj lidstva plodně skutečně jen tehdy, pokud to do vývoje lidstva vplyne tak, aby to bylo nosné pro život každého člověka jako jednotlivce? Na základě naznačeného předpokladu se vás nyní ptám: Neexistuje na dnešní univerzitě nebo podobných ústavech něco, co může k lidským duším přistupovat klamně, dokonce velmi klamavým způsobem?

Jistě, můžeme pracovat ve fyzikální laboratoři, můžeme pracovat v pítavně atp. a tam všude se můžeme domnívat, že pracujeme naprosto správnou vědeckou metodou. Můžeme se domnívat, že při své práci máme přehled o všem, co tu přichází v úvahu, a že to vše bezezbytku také správně chápeme - přirozeně relativně beze zbytku, to je přiměřeně poměrům doby a stupni vývoje lidstva. Ale ve vývoji lidstva je zapotřebí ještě něčeho jiného. Je tu nutné něco, čeho význam není dosud správně doceněn, a proto k tomu v dostatečném rozsahu ještě nedochází, dochází-li k tomu vůbec. Ve vývoji lidstva je nezbytné, aby ten, kdo ve vědeckém duchu s přísnou vědeckou svědomitostí pracoval například v chemické laboratoři, na hvězdárně, na klinice či jinde, mohl vstoupit také například do historické, literárně-historické či vědecko-umělecké posluchárny, a tam slyšel něco o tom, co v lidském společenství žije vedle toho a s tím, co si ve svých institutech vypracoval on sám. Vědomí takového soužití je nutné proto, aby existovalo vědomí jednoty mnohosti, neboť vše, co se vypracuje v jednotlivých speciálních oborech, musí v celkovém procesu lidského vývoje spolupůsobit,

i kdyby se jednotliví lidé sebevíce specializovali. Proto také to vše musí vycházet z jednotných pramenů. Protože se zdá, že bezprostředně prožít takovou jednotu dnes není možné, neboť mezi, řekněme, historickou katedrou a přírodovědeckou katedrou nenacházíme nic společného, právě proto usilujeme o poznání toho, co stojí za celkovou vědeckou činností, co je všem vědním oborům společné, usilujeme o poznání duchovní reality. Na poznání této duchovní reality zaměřujeme své úsilí, tomuto poznání duchovní reality se snažíme svými slabými silami získat vědeckou platnost a právo na uznání tohoto poznávání duchovní reality jako vědního oboru.

A právě při takových podnicích jako je tento a jemu podobných, moji vážení kolegové, usilujeme o to, abyste mohli přihlížet tomu, jak vlastně pracujeme. Proto jsme také uspokojeni tím, že jste přišli. A smím-li alespoň letmo, chtěl bych říci, poukázat na něco speciálního, pak nechť je to toto: Dlouholetý spolupracovník našeho duchovně-vědeckého hnutí měl se mnou nedávno rozhovor. Poukázal na to, jak musím z duchovně-vědeckých základů mluvit o dvou chlapcích Ježíších. Nikdy dříve mi neřekl o svém úmyslu, svědomitě pátrat po této věci na čistě vnějším základu. Řekl mi o tom teprve před docela krátkým časem, když své pátrání ukončil. Řekl mi, že beze zbytku vzájemně srovnal evangelia a jednoduchým srovnáním evangelií shledal, že tato evangelia dostanou smysl s ohledem na vyprávění o určitých skutečnostech jen tehdy, uvažujeme-li o nich z hlediska, které bylo nalezeno teprve duchovně-vědecky. (poznámka překladatele: viz AdorfArenson 1855-1936: „Historie Ježíšova dětství. Oba chlapci Ježíšové“ - Stuttgart 1921.)

Nuže, nechť se takto postupuje ve všech oborech. Bude-li se tak dít, pak nemám nejmenší starost, že naše duchovní věda nebude moci obstát. My se nebojíme ověřování správnosti, i kdyby šlo sebevíc do jednotlivostí. Obáváme se jen toho, co nás osočuje, aniž by cokoliv ověřovalo. Nebojíme se kritického ověřování, ale tendenčně kritického neověřování správnosti. Čím pečlivěji a podrobněji se bude ověřovat, tím klidnější můžeme být se svým duchovním bádáním. To neseme ve svém nitru jako vědomí a pouze s takovým vědomím můžeme přece nakonec převzít odpovědnost za to, že sem voláme vás, kteří usilujete o cizelování svého života vědou, duchem vědy. Dnes ještě, vážení kolegové, nemáme možnost nabízet vám věci vnějšího života tímž způsobem (patrně je zde míněno kariérní uplatnění), jak vám mohou být nabízeny tam, kde je naše úsilí mnohdy tak podivuhodným způsobem odmítáno. Ale snad smíme z vaší přítomnosti vyvodit důsledek, že mezi dnešní mládeží přece ještě existují duše, kterým záleží především na pravdě a na úsilí o poznání pravdy.

Proto přiznáváme - to snad smím říci, a vím, že tím říkám totéž, co by sami ze sebe řekli také ostatní spolupracovníci v těchto kurzech - přiznáváme z celého srdce, že jsme s vámi spolupracovali mimořádně rádi a radostně. A jsme tím v určitém vztahu zvláště uspokojeni už proto, že kdesi z druhé strany se na nás dnes sypou pomlouvačné útoky na základě skutečně nevěcných důvodů a úmyslů a po nás se kupodivu vždy znovu a znovu žádá, abychom takové nepodložené útoky odvraceli. V jejich vyvracení děláme, kolik jen můžeme a kolik máme času. Přece však by se mělo přihlížet také k tomu, že povinnost předložit důkaz pravdy má ze své strany ten, kdo nějaké tvrzení vysloví. Jinak by přece bylo možné kdykoliv a komukoliv házet na hlavu jakákoliv libovolná tvrzení a zaměstnávat ho povinnostmi neustále takové výtky vyvracet.

Tyto výtky vycházejí mnohdy ze zcela zvláštních zákoutí. Jeden z takových útoků, k němuž se jiní často a rádi vracejí, je založen na zhrzenosti jistého pána, jímž je útok veden. Tento pán byl kdysi členem anthroposofického hnutí a to jedním z nej dotěrnějších. Říkám to s plným vědomím závažnosti takové formulace: Byl jedním z nejdoteřnějších členů anthroposofického hnutí. Dotyčný kdysi přinesl do našeho filosoficko-anthroposofického nakladatelství svůj spis.

(poznámka překladatele: Nakladatelství bylo založeno roku 1908 Marií von Sievers-Steinerovou jako filosoficko-theosofické nakladatelství, určené výhradně k vydávání děl Rudolfa Steinera. V roce 1913 bylo jméno změněno na filosoficko-anthroposofické nakladatelství při založení anthroposofické společnosti.)

Jeho spis byl z jedné poloviny plagiátem z mých tehdy ještě neuveřejněných spisů a z druhé poloviny špiritistickým nesmyslem. Přirozeně, že takový spis nemohl být v našem nakladatelství přijat. Následkem toho se dotyčný v několika málo týdnech proměnil z dotěrného přívržence v nesmiřitelného protivníka. Tehdy na nás začal házet špínu. Ten člověk se neštítí tvrdit věci toho nejnehoráznějšího rázu. Připisuje mi například vinu na nešťastném průběhu nemoci jedné osobnosti, se kterou jsem ve svém životě jen docela krátce několikrát mluvil. U „pravd“ tohoto druhu se veřejné mínění zpravidla nedomnívá, že jsou vylhané. Nikdo totiž obvykle nepředpokládá, že je vůbec možné lhát s takovou drzostí a intenzitou.

Ale s takovými řečmi vás nechci dál obtěžovat. Chci tím jen poukázat na ona zákoutí, kde se nepřátelé vyžívají v osobních pomluvách, aniž by se pokoušeli zabývat se našimi úvahami ve vážně míněném dialogu.

Nuže, to, co se nám má tak velice za zlé, je skutečnost, že se v jednom důležitém bodě musíme stavět proti některým dobře míněným úsilím doby. Nemůžeme totiž jen tak beze všeho souhlasit se všeobecnou tendencí vynášet skrze popularizátory na nejširší veřejnost vše, co je v nejrůznějších oborech tradičně pokládáno za vědu.

Na základě našeho poznání věříme, že je také nutné vědecky oponovat místům, která se dnes zpravidla pokládají za neomylná, o nichž se pro jejich nepřiměřenou autoritu věří, že od nich můžeme bez výhrad přijímat vše, co jen chtějí popularizovat. Jde nám o to, abychom mohli, pro oplodnění vědeckosti těchto míst, vnést do nich něco vědeckého, co v nich dosud není. Nechceme totiž, aby byl duch vědy vynášen do širého světa výhradně z určitých míst, ale chceme vnášet také jiného ducha vědy. Proto jsou k nám lidé v mnohém ohledu tak hrozně nepřátelští. Takové věci by však měla širší veřejnost přijímat s veškerým klidem a veškerou objektivitou.

Ač je každý z nás přesvědčen o vnitřní vědeckosti našich snah, přece musíme otevřeně a se vši vážností přiznat, že je nám zapotřebí spolupráce širšího okolí. To, co nás nejvíce tíží, co nám dělá nejvíce starostí, je tíživý nedostatek takových spolupracovníků, kteří by skutečně mohli stát pevně na svém místě. Proto je pro nás nyní tak cenné, že k nám od nějaké doby přichází také studující mládež. Spoléháme na tuto studující mládež. Domníváme se, že ze sil jejího mládí může vzejít právě to, co potřebujeme.

Proto, vážení kolegové, bychom v našem oboru chtěli spolupůsobit, pokud to časové poměry dovolí, zejména s vámi. Pokusili jsme se tedy, aby týž duch pronikl také to, na čem chceme pracovat právě v těchto kurzech. Snad si s sebou přece jen odnesete alespoň přesvědčení, že je to přinejmenším naší snahou, v tomto směru spolupracovat.

Vyšel jsem z toho, co jsem vyjádřil slovy: Chtěl bych to, co jsme vám mohli nabídnout, přirovnat k uzavřenému prostoru, jenž se otvírá okny do vnějšího světa duchovní vědy. Těmito okny jsme chtěli dát svítit dovnitř fragmentům toho, co se snažíme duchovně-vědecky vypracovat jako nový druh poznání.

Když se nyní opět vracím k přirovnání, z něhož jsem vyšel, chtěl bych také na konci tohoto kurzu, kdy vás srdečně zdravím a volám „Na shledanou při podobných příležitostech!“, říci ještě toto: Není mým zvykem počítat s frázemi ani tehdy, jsou-li nějak posvěcené. Chtěl bych vždy a všude přejít rovnou k tomu, co je prostým výrazem pravdy. V našich literárních a duchovních dějinách se často vyskytuje vznešená fráze, v podobě posledních slov umírajícího Goetha: „Světlo, více světla!“ Na základě svých znalostí Goetha mám ovšem zcela vážné důvody věřit, že tato slova byla ve skutečnosti míněna docela prostě: „Otevřete okenice!“ Umírající Goethe totiž ležel v tmavém koutě malé komůrky, naproti oknu se zavřenými okenicemi.

Nuže, když takto kacířsky nakládám se skvělou frází mého milovaného a uctívaného Goetha, chtěl bych přece také na konci práce našeho kurzu prostě zvolat: K vám, moji vážení kolegové, k vám volám, když se s vámi cítím být v prostoru, jenž otvírá okna k duchovnímu poznání. Těmito okny jsme se snažili vpustit dovnitř alespoň úryvkovitě to, o čem se domníváme, že je to světlo. K vám volám z ducha, který nás podnítl, abychom vás sem povolali. K vám volám: „Otevřete okenice!“